

Спеціалізований вченій раді Д41.086.04
Національного університету
«Одеська юридична академія»
65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Мазуренко Влади Віталіївни на тему

«Міжнародно-правова спадщина П. Є. Казанського»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право

Детальний аналіз дисертації Влади Віталіївни Мазуренко «Міжнародно-правова спадщина П. Є. Казанського» дозволяє сформулювати наступні узагальнені висновки щодо актуальності обраної теми, ступеня обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, наукової новизни й повноти викладу результатів в опублікованих працях, практичного значення результатів дослідження, дискусійних положень та зауважень до дисертації.

Тема дисертаційного дослідження, безсумнівно, є актуальною. І ця актуальність не є відображенням тільки тими викликами та загрозами, тими сучасними проблемами, які стоять перед українською чи світовою наукою міжнародного права. Вона є більш фундаментальною, та міститься у дослідженні методології розвитку наукових уявлень про міжнародне право як важливу та значущу сферу розвитку цивілізації на сучасному етапі, та принципів і особливостей впливу на цей розвиток, у тому числі, через доктрину міжнародного права й міжнародне праворозуміння. Саме у П. Є. Казанського ці думки, ця методологія, роль міжнародного праворозуміння представлені у значному обсязі.

Інтерес до творчих наробок та особливості вчень П. Є. Казанського, на нашу думку, обумовлено ще двома обставинами. Це його політична позиція щодо ставлення до російської монархії, та обґрунтування влади монарха у Російській імперії. Дослідження цих питань у комплексі з іншими доробками вченого, на нашу думку, є важливим саме в період агресії РФ проти України, та імперських амбіцій сучасної російської влади. Другий цікавий факт – знаходження П. Є. Казанським деякого компромісу з радянською владою, на відміну від більшості інших юристів-міжнародників дорадянського періоду, та аналіз його наукової біографії після 1920 р.

На жаль, інтерес до творчої спадщини П. Є. Казанського у сфері міжнародного права у радянській та пострадянській науці міжнародного права не приділялось уваги, на відміну від західної доктрини, але її вплив, перш за все в галузі права міжнародних організацій, значний, й вельми актуальний у сьогоденні. Тому похвально звернення дисертантки до цієї інтересної та важливої з точки зору розвитку науки міжнародного права теми.

І природно, постать П. Є. Казанського, його внесок у формування одеської школи міжнародного права як видатного фахівця та традицій викладання права на юридичному факультеті, як декана факультету, представляє значний інтерес саме для представників одеської школи міжнародного права.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їхня достовірність і новизна. Наукові положення, висновки і рекомендації, які сформульовані в дисертаційній роботі Влади Віталіївни Мазуренко, є аргументованими та обґрунтованими, сформульовані чітко, логічно, послідовно. Достовірність одержаних результатів підтверджується: теоретико-методологічною обґрунтованістю вихідних положень дослідження; опрацюванням достатньої кількості джерел (363 найменувань); застосуванням сучасних методів

досліджень; апробацією результатів досліджень, упровадженням результатів дослідження у практичну діяльність.

Найбільш суттєвими результатами проведених досліджень, які мають наукову новизну і виносяться на захист, є такі:

1) встановлено, що в сучасній українській науці міжнародного права сформувався окремий напрямок дослідження історії української науки міжнародного права, який має величезне значення для спадкоємності та безперервності розвитку міжнародно-правового знання, виявлення традицій і методології наукових досліджень з міжнародного права, становлення та формування сучасних шкіл міжнародного права, дослідження та використання наукової спадщини окремих юристів-міжнародників (с. 38);

2) доведено, що у Новоросійському університеті наприкінці XIX – на початку XX століть активно розвивалися дослідження у сфері міжнародного права, практично сформувалася одеська школа міжнародного права (с. 38);

3) обґрунтовано, що П. Є. Казанський розглядає міжнародне право у динаміці, як систему, що еволюціонує під впливом міжнародних відносин, і серед якісних змін сучасного для нього міжнародного права виокремлює право міжнародного управління (с. 54-55);

4) встановлено, що П. Є. Казанський виділяє чотири сфери міжнародного права: класичне міждержавне; міжнародне цивільне; право міжнародних товариств; право міжнародного управління (с. 55);

5) доведено, що П. Є. Казанський є представником ідеократичної концепції державної влади, суть якої базувалася на ідеї морального призначення державної влади (с. 77);

6) виявлено, що в радянський період П. Є. Казанський розглядав міжнародне право з позицій моністичного підходу, з приматом національного права над міжнародним, як частину національного права (с. 84);

7) доведено, що П. Є. Казанський виступав переважно з позитивістських позицій при розгляді усіх правових явищ, включаючи міжнародні адміністративні союзи держав. Його важливим методологічним принципом було надання переваги аналізу нормативного матеріалу, на відміну від доктрини міжнародного права, яка на той час була важливим джерелом і основою системи міжнародного права (с. 44, 99);

8) встановлено, що П. Є. Казанський відносить до міжнародних адміністрацій дві групи організацій – міждержавні установи й товариства, що відповідають сучасним міжнародним міжурядовим і міжнародним неурядовим організаціям (с. 108);

9) обґрунтовано, що П. Є. Казанський уважав важливою складовою частиною права міжнародного управління міжнародне адміністративне право, яке має багато спільного з внутрішньодержавним правом, але за своєю природою є правом міжнародним, що створює та характеризує міжнародну адміністрацію, яка розглядається як діяльність держав і міжнародних спільнот, їх органів і міжнародних органів, спрямована на забезпечення міжнародних спільних інтересів (с. 120);

10) встановлено, що міжнародно-правова практика держав підтвердила тезу П. Є. Казанського про необхідність децентралізації інституційної системи міждержавного співробітництва (с. 125);

11) виявлено, що Казанський запропонував власне визначення міжнародного права: міжнародне право є сукупністю правових норм, які визначають устрій та управління міжнародним спілкуванням і міжнародною спільнотою (с. 142);

12) обґрунтовано, що П. Є. Казанський, констатуючи наявність у прибережної держави суверенних прав на частину міжнародної річки, що знаходиться в межах її кордонів, відстоював необхідність узгодження прибережною державою з іншими державами права розпоряджатися спільними інтересами щодо режиму міжнародних рік (с. 158);

13) встановлено, що П. Є. Казанський послідовно відносив міжнародне цивільне (приватне) право до міжнародного права в цілому, розглядаючи його як систему, що включає міжнародне публічне та міжнародне приватне право (с. 171).

Оцінка змісту та завершеності дисертації.

Дисертація Влади Віталіївни Мазуренко складається зі вступу, трьох розділів, що об'єднують десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатку.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, показано зв'язок роботи з науковими програмами, планами й темами, визначено мету і завдання, об'єкт і предмет дослідження, методологічну основу дисертації, викладено наукову новизну роботи, її теоретичне і практичне значення, надано відомості про апробацію результатів дослідження та публікації за темою дослідження, зазначено структуру роботи.

Розділ перший складається з чотирьох підрозділів, присвячений питанню внеску П. Є. Казанського у формування одеської школи міжнародного права.

У першому підрозділі проаналізовано становлення П. Є. Казанського як вченого. Розглянуто багатогранність напрямів і сфер діяльності П. Є. Казанського (с. 30). Детально описується біографія вченого та вплив його життєвого шляху на наукові погляди (с. 31-37). Акцентується увага, що крім наукової та викладацької діяльності П. Є. Казанський брав активну участь у громадському житті факультету, університету та міста (с. 35). У підрозділі 1.2. охарактеризовано міжнародно-правову спадщину П. Є. Казанського та її вплив на розвиток міжнародного права. Дослідниця висвітлює діяльність та погляди П. Є. Казанського на теоретичні питання міжнародного права (с. 39-40). В. В. Мазуренко приділяє увагу аналізу бібліографії праць П. Є. Казанського (с. 40-42). Далі авторка розглядає найбільш значимі доробки П. Є. Казанського, аналізує відгуки на них та їх вплив на розвиток науки

міжнародного права (с. 42-44, 52-54). Досліджено уявлення П. Є. Казанського про співвідношення міжнародного та внутрішньодержавного права (с. 45). Як окремий період творчості П. Є. Казанського виокремлено його життєвий шлях з 1887 р. по 1895 р. (с. 47-48). Обґрунтовано, що внесок П. Є. Казанського у розвиток міжнародного адміністративного права є найбільш вагомим і значущим (с. 48). Встановлено, що другий період творчості П. Є. Казанського варто відраховувати від 1895 р. до 1897 р. (с. 48-51); вказано, що третій період творчості Казанського в галузі міжнародного права починається з 1897 р. (с. 51). Цікавим є твердження авторки, що четвертий період наукової біографії Петра Євгеновича Казанського починається з 1904–1905 років, коли він почав адміністративну кар’єру, зайнявся активною політичною та суспільною діяльністю, практично відійшов від наукової діяльності у галузі міжнародного права (с. 52). Підрозділ 1.3. присвячено викладацькій та суспільно-політичній діяльності П. Є. Казанського. Зазначено, що здобуток П. Є. Казанського з викладання права налічує десять праць, включаючи статті, брошури, книги (с. 60), які детально аналізуються (с. 60-68). Розглянуто політико-правові погляди П. Є. Казанського, засновані на оцінці категорії держави й права через призму моральності, етики, релігійності (с. 74). Наукову та викладацьку діяльність П. Є. Казанського після 1920 р. досліджено у підрозділі 1.4.

Розділ другий складається з трьох підрозділів, які розкривають погляди П. Є. Казанського щодо адміністративних союзів держав. Дисертантка розглядає методологію досліджень П. Є. Казанського щодо адміністративних союзів держав (підрозділ 2.1.). Дослідниця констатує, що «...при дослідженні адміністративних союзів П. Є. Казанський приділяв увагу історії їх створення, аналізуючи міжнародні з’їзди, конгреси та конференції, які передували їх заснуванню» (с. 86), тобто використовує історичний метод задля визначення поглядів і підходів П. Є. Казанського до міжнародних адміністративних союзів (с. 86-87). Виокремлено сім стадій дослідження П.

Є. Казанським міжнародних адміністрацій і створення відповідних концепцій (с. 90). Розглянуто міркування П. Є. Казанського про цілі науки міжнародного права (с. 98). У підрозділі 2.2. досліджено концепцію права міжнародного управління П. Є. Казанського. Особливу увагу авторка приділила аналізу міжнародної адміністрації, праву міжнародного управління та концепції міжнародного управління (с. 99-102, 109-112, 117-119). Дослідниця розглядає причини та наслідки виникнення системи міжнародних адміністративних союзів (с. 102). Класифікує міжнародні адміністративні договори (с. 102-107, 111-112). Скрупульозно досліджує концепцію П. Є. Казанського щодо міжнародного адміністративного права (с. 112-116). Також приділяє увагу праву міжнародного устрою за поглядами П. Є. Казанського (с. 117). Далі досліджується внесок наукової спадщини П. Є. Казанського у розвиток права міжнародних організацій у підрозділі 2.3.

Розділ третій складається з трьох підрозділів і розкриває питання впливу наукових доробок П. Є. Казанського на розвиток доктрини міжнародного права. У підрозділі 3.1. авторка досліджує теоретичні питання міжнародного права у працях П. Є. Казанського. Ретельно аналізує методологічні аспекти наукової спадщини П. Є. Казанського (с. 127-129, 131-132). Звертає увагу на недоліки міжнародного права, які виокремив П. Є. Казанський (с. 129), на систему науки міжнародного права (с. 130-131, с. 133-137). Розглянуто концепцію П. Є. Казанського про єдину систему міжнародного публічного і міжнародного цивільного (приватного) права (с. 132, 136). Приділено увагу міжнародній правосвідомості та національній свідомості (с. 138-140). Відображено ідеї П. Є. Казанського про міжнародну правосуб'єктність людства (с. 140-142). Підрозділ 3.2. розкриває міжнародно-правові погляди П. Є. Казанського на режим і статус міжнародних рік. Авторка ретельно аналізує підходи П. Є. Казанського до міжнародного річкового права (с. 149-151, 154, 157), міжнародного річкового адміністративного права (с. 153-154, 157), міжнародного водного права (с.

154), міжнародного права річкового управління (с. 155). Аналізує джерела міжнародного річкового права (с. 149-150). Розглянуто підходи П. Є. Казанського до співвідношення територіального суверенітету з правовим режимом міжнародних рік (с. 155-156). Підрозділ 3.3. присвячено поглядам П. Є. Казанського щодо місця міжнародного приватного права. Встановлено, що погляди та концепції міжнародного приватного права П. Є. Казанського характеризуються значною різноманітністю та динамічністю (с. 158, 171).

Загальні висновки логічно випливають зі змісту роботи, у концентрованому вигляді відображають основні результати дисертаційної роботи.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 15 наукових праць, з яких 5 – у фахових наукових виданнях України, 1 – у міжнародному фаховому науковому виданні, 8 – тези на науково-практичних конференціях і семінарах та у науковому виданні, які повною мірою відображають наукові положення, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації. Основні наукові положення, отримані результати і рекомендації виконаного дисертаційного дослідження досить повно відображено в авторефераті. Автореферат відповідає вимогам, поставленим МОН України до авторефератів дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук. Звертаємо увагу на те, що зміст автореферату та основні положення дисертації є ідентичними.

Дискусійні положення та зауваження.

Хоча загальна оцінка роботи є позитивною, проте слід зазначити деякі дискусійні положення та недоліки:

1. Викликає питання доцільність виокремлення підрозділу 1.4. «Наукова та викладацька діяльність П. Є. Казанського після 1920 р.» в силу відсутності

виданих праць вченого за цей період. Як зазначає автор щодо праць радянського періоду, наведених в «Указателе ученых и публицистических работ б. заслуженного ординарного профессора Новороссийского университета и б. профессора вузов Одессы П. Е. Казанского, составленного им самим. 1892–1939», «У нас немає інформації про видання ні однієї з них, але заслуговує на увагу сам перелік та аналіз напрямків творчості П. Є. Казанського» (с. 82). Тобто аналіз підходів П. Є. Казанського здійснювався лише на підставі переліку праць. Тому потребують додаткового обґрунтування висновки щодо радянського періоду творчої біографії П. Є. Казанського (с. 83, 84, с. 8 автореферату) з точки зору використаної методології дослідження.

2. Період творчої активності П. Є. Казанського охоплює цікавий період світової та вітчизняної історії, включаючи Першу світову війну, революційні події в Російській імперії, створення УНР. У дисертаційному дослідженні ми не знайшли характеристики міжнародно-правової оцінки П. Є. Казанським вказаних подій. Автор посилається на окремі джерела того періоду (Казанский П. Е. Галицко-русские беженцы в Одессе 1915–1916 г. Одесса : тип. Епарх. дома, 1916., с. 52), проте не аналізує їх. Чи були інші роботи П. Є. Казанського та яку оцінку давав П. Є. Казанський зазначеним подіям?

3. У роботі детально вивчена наукова діяльність П. Є. Казанського і його доробок у сфері викладання права. У новизні встановлено, що «П. Є. Казанський є найбільш відомим представником одеської школи міжнародного права кінця XIX – початку XX ст.ст., який зробив значний внесок у розвиток науки міжнародного права» (с. 5 автореферату, с. 24 дисертації), у першому висновку (с. 12 автореферату, с. 174 дисертації) та у першому розділі «Внесок П. Є. Казанського у формування одеської школи міжнародного права» (с. 6-8 автореферату, с. 27-84 дисертації) В. В. Мазуренко вказує на роль П. Є. Казанського у становленні одеської школи міжнародного права та її вплив на розвиток доктрини міжнародного права. У

той же час П. Є. Казанський починаючи з 1898 року викладав міжнародне право на юридичному факультеті Новоросійського університету (с. 33), був засновником та організатором Товариства правознавства і гуманітарних знань, а у 1914 р. став на чолі Новоросійського вищого міжнародного інституту (с. 36). Цікавим є питання, що саме відомо про цей аспект діяльності вченого? Чи були в нього учні, послідовники? Чи була створена П. Є. Казанським школа міжнародного права в Одесі?

4. Серед напрямів діяльності П. Є. Казанського здобувач виокремлює питання морського права (правовий статус Каспійського моря), міжнародного кримінального права (екстрадиція злочинців) (с. 7 автореферату, с. 40 дисертації). Також П. Є. Казанський в своїх підручниках аналізує й інші теоретичні питання міжнародного права, наприклад, у підручнику «Вступ до курсу міжнародного права» значну увагу приділяє джерелам міжнародного права (с. 54). Проте не всі вони відображені в дисертаційному дослідженні. Яким є внесок П. Є. Казанського у розвиток цих питань міжнародного права?

У цілому, висловлені зауваження запрошують автора до наукової дискусії, не применшуючи наукового та практичного значення дослідження, проведеного Владою Віталіївною Мазуренко, та не впливають на його загальну позитивну оцінку. Дисертація виконана на високому теоретичному рівні. Положення і висновки, які винесені дисертантом на захист, є достатньо обґрунтованими, відповідають вимогам новизни, характеризуються широкою джерельною базою, логічною послідовністю і чіткістю викладення, а також творчою самостійністю автора, вмінням критично підходити до різних точок зору, обґрунтовувати і формулювати власні погляди.

Загальна оцінка дисертаційної роботи.

Дисертація відповідає спеціальності 12.00.11 – міжнародне право, а зміст автореферату відповідає основним положенням дисертації.

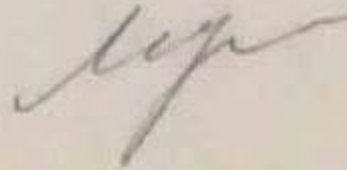
Враховуючи зазначене, необхідно зробити висновок, що дисертація **Влади Віталіївни Мазуренко «Міжнародно-правова спадщина П. Є. Казанського»** відповідає вимогам п.п. 9, 11, 12 і 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 із наступними змінами та доповненнями, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,

народний депутат України

Верховної Ради України

О. О. Мережко

Підпис О. О. Мережко засвідчую

